

УДК 159.9.072.42

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2026.27.2>

РОЛЬ ДІАГНОСТИКИ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ У ПСИХОКОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ ПСИХОЛОГА СЛУЖБИ ПРОБАЦІЇ

Олександр Геращенко

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
вул. Академічна, 2, м. Одеса, Україна, 65009,
<https://orcid.org/0000-0002-8552-0878>*

Вячеслав Ташматов

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
вул. Академічна, 2, м. Одеса, Україна, 65009,
<https://orcid.org/0000-0002-3786-9004>*

Єлизавета Курпе

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
вул. Академічна, 2, м. Одеса, Україна, 65009,
<https://orcid.org/0009-0005-7108-2052>
e-mail: lizakyrpe5@gmail.com*

У цій статті розглядається значення діагностики життєвих цінностей у психокорекційній діяльності психолога служби пробації. Основна увага приділяється визначенню мотиваційно-ціннісних орієнтацій осіб, які перебувають під наглядом пробації, та аналізу їхнього впливу на поведінку, самооцінку, здатність до емоційної регуляції та готовність до ресоціалізації. Життєві цінності виступають ключовим чинником формування соціально-правової поведінки, визначають пріоритети особистості та впливають на ефективність психокорекційних заходів.

Особлива увага приділена Морфологічному тесту життєвих цінностей (МТЖЦ) В. Ф. Сопіва та Л. В. Карпушиної як психодіагностичному інструменту, що дозволяє не лише виявити структуру цінностей та мотиваційні пріоритети, а й оцінити взаємозв'язок між різними типами цінностей, виділити домінуючі та другорядні орієнтації, а також визначити потенційні ризики девіантної поведінки. Використання МТЖЦ дає змогу психологу комплексно оцінювати різні сфери життєдіяльності особистості, прогнозувати її поведінкові установки та створювати індивідуальні програми психокорекції з урахуванням сильних і слабких сторін клієнта.

У статті підкреслюється, що життєві цінності тісно пов'язані з іншими аспектами особистості, такими як мотивація, самооцінка та емоційна регуляція, а їх аналіз дозволяє психологу більш точно визначати потреби клієнта та ефективно коригувати його поведінку. Крім того, результати діагностики слугують основою для підбору конкретних психокорекційних вправ і тренінгів, спрямованих на розвиток соціальної відповідальності, моральних принципів, конструктивної взаємодії з оточенням та самоконтролю.

Таким чином, застосування діагностики життєвих цінностей у психокорекційній роботі психолога служби пробації має практичну значущість: воно сприяє підвищенню ефективності психокорекційних заходів, зниженню ризику повторних правопорушень та забезпечує більш успішну інтеграцію особи у соціум. Урахування ціннісних орієнтацій і мотиваційних пріоритетів клієнта дозволяє психологу створювати цілеспрямовані, індивідуалізовані та комплексні програми, що враховують особливості особистості, спрямовані на розвиток конструктивної поведінки та формування позитивних соціальних установок.

© Олександр Геращенко, Вячеслав Ташматов, Єлизавета Курпе, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Отже, аналіз і застосування діагностики життєвих цінностей у психокорекційній роботі є важливим інструментом для підвищення результативності роботи з особами, що перебувають під наглядом, і сприяє їх успішній інтеграції в суспільство.

Ключові слова: служба пробації, психолог, життєві цінності, діагностика, психокорекційна робота, ресоціалізація, мотивація.

Служба пробації – це форма соціальної підтримки та контролю за особами, які вчинили злочин, без їх ізоляції від суспільства. Психолог у цій системі виконує важливу роль: він не лише допомагає особі усвідомити наслідки своїх дій, а й сприяє її соціальній адаптації та ресоціалізації [1, с. 15–16].

Одним із ключових інструментів психокорекційної роботи є **діагностика життєвих цінностей**. Життєві цінності – це усталені переконання людини щодо того, що є важливим у її житті. Вони формують мотиваційні установки, визначають пріоритети та безпосередньо впливають на поведінку [2, с. 45–50].

Тобто у випадку осіб, які перебувають під наглядом пробації, діагностика цінностей дозволяє:

- 1) зрозуміти, що рухає особистістю в повсякденному житті;
- 2) визначити ризики повторного правопорушення;
- 3) сформувати ефективну індивідуальну програму психокорекції.

Як що говорити про **теоретичні основи** життєвих цінностей, їх можна розглядати як систему орієнтирів, що визначають не лише поведінку людини, а й її мотиваційні пріоритети, життєві цілі та спосіб прийняття рішень. Вони формують уявлення особистості про важливе і значуще, впливають на ставлення до себе, оточення та суспільства загалом. Таким чином, цінності виступають своєрідним «компасом», який визначає напрямки дій людини у різних життєвих ситуаціях.

В психології життєві цінності традиційно поділяють на кілька типів, кожен із яких виконує специфічну функцію у формуванні особистості:

Особистісні цінності

Цей тип цінностей пов'язаний із розвитком власних здібностей, самовдосконаленням та самореалізацією. До них відносять прагнення до навчання, професійного росту, творчого самовираження. Особистісні цінності мотивують людину ставити перед собою цілі та активно їх досягати. Наприклад, особа з високим рівнем особистісних цінностей може систематично працювати над розвитком навичок, навіть якщо це вимагає зусиль і часу, що в психологічній роботі з клієнтами пробації важливо для формування нових соціально прийнятних моделей поведінки.

Соціальні цінності – відображають значущість взаємодії з іншими людьми, здатність підтримувати стосунки, відчуття справедливості, лояльності та відповідальності. Вони визначають поведінку в соціумі та здатність до співпраці. Наприклад, особи, для яких соціальні цінності є домінуючими, частіше проявляють альтруїзм, дотримуються норм суспільства і легше інтегруються в колектив. У контексті пробації такі цінності допомагають формувати адекватне ставлення до соціальних правил та законів.

Матеріальні цінності – пов'язані з прагненням до матеріального добробуту, комфорту, безпеки та стабільності. Вони визначають потребу у володінні ресурсами, майном, фінансовій незалежності. При надмірній концентрації на матеріальному успіху без урахування моральних чи соціальних аспектів така орієнтація може стати фактором асоціальної поведінки, включно з порушенням закону. Виявлення цього типу цінностей у клієнта служби пробації дозволяє психологу спрямувати психокорекційні заходи на розвиток емпатії, відповідальності та усвідомлення наслідків власних дій.

Моральні та духовні цінності – визначає моральні принципи, етичні стандарти поведінки та релігійні переконання. Вони формують внутрішню систему контролю особистості, допомагають відрізнити правильне від неправильного, впливають на самооцінку та емоційне реагування. Високий рівень моральних та духовних цінностей часто знижує ймовірність правопорушень, оскільки особа орієнтується на внутрішні стандарти поведінки і відчуває відповідальність за свої дії.

Дослідження нам свідчать, що співвідношення цих типів цінностей визначає поведінкові схеми людини. Наприклад, якщо домінують матеріальні цінності, особа може проявляти егоцентризм, імпульсивність та схильність до ризикованої поведінки. Навпаки, високий рівень соціальних та моральних цінностей підвищує здатність до контролю за власними імпульсами, дотримання законів та норм суспільства.

Життєві цінності не можна розглядати окремо від поведінки і мотивації особистості. Вони є основою для прогнозування реакцій, прийняття рішень та успішності психокорекційних заходів у роботі психолога служби пробації. Розуміння структури цінностей дозволяє визначити, які методи корекції поведінки будуть найбільш ефективними для конкретного клієнта, а які напрямки розвитку потребують особливої уваги. Саме тому важливо не лише теоретично визначити цінності, а й практично їх діагностувати – це дає змогу психологу більш точно підбирати індивідуальні програми психокорекції та оцінювати ефективність заходів.

Після того, як стає зрозуміло, які цінності переважають у клієнта і як вони впливають на його поведінку, наступним кроком є їхня діагностика. Діагностика життєвих цінностей є одним із головних інструментів у роботі психолога служби пробації. Вона дає змогу заглибитися в особистість клієнта, зрозуміти його внутрішні мотивації, життєві пріоритети та чинники, що впливають на поведінку та прийняття рішень. Особливо це важливо при роботі з людьми, які перебувають під наглядом пробації, адже їхня поведінка часто формувалася під впливом асоціальних мотивів або порушення соціальних норм.

Основні завдання такої діагностики можна виділити наступним чином:

1. Виявлення домінуючих цінностей клієнта

За допомогою діагностики психолог може зрозуміти, що для людини є найбільш значущим – матеріальний добробут, соціальні відносини, моральні принципи чи особистісний розвиток. Наприклад, якщо людина вважає найважливішим матеріальний успіх, вона може ухвалювати імпульсивні рішення заради швидкого прибутку, не зважаючи на моральні або правові обмеження. Усвідомлення таких пріоритетів допомагає психологу спрямувати роботу на формування відповідальності та усвідомленого ставлення до власних дій.

2. Визначення мотиваційних пріоритетів

Мотивація є ключовим фактором у формуванні поведінки. Діагностика дозволяє з'ясувати, що саме спонукає клієнта до певних дій – прагнення до визнання, страх покарання, бажання отримати матеріальну вигоду чи потреба в підтримці оточення. Розуміння цих мотивів дає можливість психологу підбирати найбільш підходящі психокорекційні методи, які враховують індивідуальні потреби клієнта [3, с. 10–18].

3. Оцінка ризиків асоціальної поведінки

Діагностика цінностей допомагає визначити потенційні фактори ризику. Якщо у клієнта низький рівень соціальних або моральних цінностей, це може сигналізувати про підвищену ймовірність порушення правил, конфліктів із законом або проблеми у спілкуванні з оточенням. Таке виявлення дає змогу психологу своєчасно запобігати негативним наслідкам і коригувати програму психокорекції.

4. Визначення потреб для розробки корекційних програм

Результати діагностики стають основою для індивідуалізації психокорекційної роботи. На їхній основі можна визначити, які саме аспекти особистості потребують уваги: розвиток самоконтролю, емпатії, соціальних навичок, планування майбутнього або формування моральних орієнтирів. Це дозволяє створити персоналізовану програму, що відповідає конкретним потребам і мотивації кожного клієнта.

Регулярне використання діагностики дає змогу психологу адаптувати психокорекційні заходи під конкретного клієнта, підвищуючи ефективність занять та тренінгів. Наприклад, вправи на розвиток соціальних навичок можна підбирати з урахуванням особистих мотивів клієнта, що значно підвищує результативність. Також діагностика допомагає відстежувати динаміку змін у мотиваційно-ціннісних орієнтаціях під час проходження психокорекційної програми, що дозволяє своєчасно коригувати підхід.

Крім цього, отримані дані сприяють більш ефективній соціальній адаптації клієнта. Людина, яка розуміє власні цінності та пріоритети, легше приймає правила суспільства, рідше вступає в конфлікти та проявляє готовність до змін. Тобто діагностика життєвих цінностей не лише допомагає психологу у плануванні роботи, а й безпосередньо впливає на успішність ресоціалізації клієнта.

У практичній діяльності психолога служби пробації для вивчення життєвих цінностей клієнтів застосовуються різні психодіагностичні методики, спрямовані на визначення ціннісних орієнтацій, життєвих пріоритетів та мотиваційних установок особистості. Серед них особливе місце займає Морфологічний тест життєвих цінностей (МТЖЦ), розроблений В. Ф. Соповим та Л. В. Карпушиною [4]. Саме цей інструмент є одним із найбільш ефективних у роботі з клієнтами пробації, оскільки дозволяє не лише визначити загальні пріоритети особистості, а й структурувати їх, виявити взаємозв'язки між різними типами цінностей та встановити, які з них є домінуючими.

На відміну від багатьох традиційних опитувальників, МТЖЦ дає можливість комплексно оцінити різні сфери життєдіяльності особистості та пов'язати їх із поведінковими проявами. Принцип роботи тесту є достатньо простим і зрозумілим: клієнт оцінює запропоновані твердження або життєві ситуації відповідно до власних переконань та пріоритетів. Завдяки цьому психолог отримує більш об'єктивну картину мотиваційно-ціннісної структури особистості.

На основі результатів тестування можна визначити, які цінності формують поведінкові установки клієнта, виявити можливі внутрішні суперечності між різними орієнтаціями, оцінити рівень соціальної та моральної зрілості, а також розробити індивідуальну програму психокорекційної роботи з урахуванням особливостей конкретної особи.

Як приклад, якщо результати свідчать про переважну орієнтацію на матеріальні цінності, психолог може спрямувати корекційну роботу на розвиток соціальної відповідальності, формування моральних принципів та усвідомлення наслідків власних дій. У разі домінування соціальних цінностей доцільним є підтримання позитивних установок, розвиток навичок конструктивної взаємодії та закріплення відповідальної поведінки.

Важливим в нас є й те, що **МТЖЦ** дозволяє відстежувати динаміку змін у ціннісних пріоритетах протягом проходження психокорекційної програми. Регулярний моніторинг результатів дає змогу своєчасно коригувати зміст і методи роботи, підбирати відповідні тренінгові вправи, розвивати навички самоконтролю та планування майбутнього. Це підвищує ефективність психологічної допомоги та сприяє більш успішній ресоціалізації клієнта.

Отже, діагностика життєвих цінностей, зокрема за допомогою Морфологічного тесту життєвих цінностей, відіграє важливу роль у психокорекційній роботі психолога

служби пробації. Вона дозволяє глибше зрозуміти мотиваційну сферу особистості, обґрунтовано будувати індивідуальну програму допомоги та знижувати ризики повторних правопорушень.

Отримані дані діагностики життєвих цінностей мають не лише теоретичне значення, а й безпосередньо впливають на практичну роботу психолога служби пробації. Залежно від виявлених ціннісних орієнтацій можна планувати індивідуальні психокорекційні заходи, підбирати ефективні методи впливу та прогнозувати поведінку клієнта у різних ситуаціях. Саме в цьому проявляється практична цінність діагностики, яка дозволяє адаптувати роботу під конкретні потреби осіб, що перебувають під наглядом пробації.

У повсякденній практиці психолог стикається з різними групами клієнтів, і кожна з них потребує індивідуального підходу.

1. Особи з домінуванням матеріальних цінностей часто орієнтовані на швидку вигоду, не завжди усвідомлюючи наслідки своїх дій. Робота з ними спрямована на розвиток соціальної відповідальності, вміння планувати власні дії та формування емпатії – здатності розуміти потреби й почуття інших. Психолог може застосовувати рольові ігри, тренінги та практичні вправи, які допомагають клієнту відчувати наслідки власної поведінки і навчитися більш відповідально ставитися до прийняття рішень.

2. Особи з низьким рівнем моральних цінностей потребують особливої уваги до формування усвідомленості та відповідальності. Психолог у роботі з такими клієнтами підкреслює важливість дотримання соціальних норм, пояснює наслідки порушень правил і допомагає розвивати самоконтроль. Для цього часто використовуються вправи на аналіз реальних життєвих ситуацій, завдання на моральне оцінювання та практичні вправи, що формують етичні орієнтири.

Завдяки діагностиці психолог має змогу прогнозувати ризики рецидиву, визначаючи цінності та установки, що можуть спричинити повторні порушення, підвищувати мотивацію до змін, створюючи умови для внутрішнього зацікавлення клієнта у власному розвитку, а також адаптувати психокорекційні програми під конкретні потреби, підбираючи вправи, тренінги та навчальні модулі, які максимально відповідають особистісним характеристикам і мотиваційним установкам клієнта.

Таким чином, діагностика життєвих цінностей не тільки допомагає психологу глибше зрозуміти особистість клієнта, а й робить психокорекційну роботу більш ефективною, сприяє розвитку соціальної відповідальності, формуванню моральних орієнтирів і зниженню ризику повторних порушень. Це забезпечує більш цілеспрямовану, гнучку і результативну роботу психолога з особами, які перебувають під наглядом пробації.

Як раніше зазначалось, що життєві цінності не можна розглядати окремо від інших характеристик особистості. Вони тісно взаємопов'язані з мотивацією, самооцінкою та здатністю контролювати емоції, що робить їхню діагностику ще більш значущою. Розуміння цих зв'язків дозволяє психологу служби пробації не лише оцінювати ціннісні пріоритети клієнта, а й будувати психокорекційну роботу так, щоб вона враховувала всі важливі аспекти його особистості.

Життєві цінності впливають на поведінку особистості через кілька ключових механізмів:

Мотивація. Цінності визначають, що для людини є пріоритетним і на що вона готова витратити свої ресурси. Наприклад, клієнт з високим рівнем соціальних цінностей буде більше орієнтований на співпрацю та взаємодію з іншими, дотримання правил і норм, тоді як людина, для якої домінують матеріальні цінності, може діяти більш імпульсивно, керуючись власною вигодою. Розуміння цих мотиваційних пріоритетів дає

психологу змогу підбирати методи психокорекції, які максимально відповідають внутрішнім потребам клієнта.

Самооцінка. Цінності безпосередньо впливають на сприйняття себе. Особи з високими моральними та соціальними орієнтирами частіше демонструють адекватну самооцінку, конструктивно оцінюють свої дії і готові до розвитку. Натомість низький рівень моральних цінностей або домінування матеріальних орієнтирів інколи супроводжується нереалістичною або заниженою самооцінкою, що може провокувати асоціальну поведінку. Ці знання допомагають психологу адаптувати індивідуальні програми психокорекції, враховуючи рівень самоповаги клієнта.

Емоційна регуляція. Сформовані життєві цінності допомагають контролювати емоції, імпульси та стресові реакції. Наприклад, клієнт з високими моральними та соціальними цінностями легше справляється з гнівом, тривогою чи розчаруванням, що дозволяє психологу ефективніше застосовувати психокорекційні вправи і тренінги.

Комплексний підхід до діагностики цінностей дає змогу враховувати усі ці аспекти особистості одночасно – мотивацію, самооцінку та емоційну регуляцію. Це дозволяє створювати **персоналізовані програми психокорекції**, підвищувати їхню ефективність і досягати більш стійких результатів у процесі ресоціалізації клієнта.

На основі діагностики життєвих цінностей психолог може підбирати вправи і тренінги, які відповідають конкретним потребам клієнта.

Для осіб з домінуванням матеріальних цінностей – вправи на розвиток соціальної відповідальності, планування дій, рольові ігри для формування емпатії.

Для осіб з низьким рівнем моральних цінностей – завдання на аналіз наслідків поведінки, тренінги на самоконтроль та формування етичних орієнтирів.

Для клієнтів із високими соціальними цінностями – підтримка і розвиток позитивних установок, закріплення навичок ефективної взаємодії з оточенням.

Висновок: дослідження життєвих цінностей у контексті роботи психолога служби пробації показує, наскільки важливо враховувати мотиваційні та ціннісні орієнтації людини для ефективної психокорекції. Життєві цінності формують поведінку, визначають пріоритети та впливають на самооцінку, здатність контролювати емоції та приймати відповідальні рішення. Саме розуміння цих аспектів дозволяє психологу прогнозувати реакції клієнта, оцінювати потенційні ризики рецидиву та підбирати індивідуальні підходи до роботи.

Практична значущість аналізу цінностей полягає у можливості більш глибокого пізнання особистості: визначення сильних і слабких сторін, домінуючих мотивів і соціально-моральних орієнтирів. Це дає змогу адаптувати психокорекційну роботу під конкретного клієнта, розвивати соціальну відповідальність, етичні принципи, уміння взаємодіяти з іншими та контролювати власну поведінку.

Життєві цінності тісно пов'язані з іншими аспектами особистості: мотивацією, самооцінкою та емоційною регуляцією. Урахування цих взаємозв'язків дозволяє психологу створювати комплексні програми, які враховують особистісні особливості, потреби та пріоритети клієнта, що підвищує ефективність ресоціалізації та знижує ризики повторних правопорушень.

Таким чином, життєві цінності в роботі психолога служби пробації виступають не лише теоретичною категорією, а й практичним інструментом для побудови індивідуальних програм психокорекції. Вони допомагають краще зрозуміти особистість клієнта, спрямовувати його розвиток у конструктивне русло та забезпечують більш ефективну інтеграцію у соціум.

Список використаної літератури

1. Білковська Д. С. Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері / Д. С. Білковська. 2024. 97 с.
2. Романова І. В., Ковальчук М. П. Психологія цінностей: сучасні підходи. *Психологічні студії : науковий журнал*. 2023. № 4. С. 45–61.
3. Ніжинський районний сектор № 4 філії ДУ «Центр пробації» в Чернігівській області. Стаття «Види, мета та користь пробаційних програм», 2023. С. 4.
4. Морфологічний тест життєвих цінностей (МТЖЦ) (В. Ф. Сопов та Л. В. Карпушина), 2001 р.
5. Ворожбіт-Горбатюк В. В. Гуманістичні концепти пробаційних програм: соціально-освітня та психологічна підтримка, 2024.
6. Пророк Н. В., Кондратенко Л. О., Манилова Л. М. Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2020. 132 с.

THE ROLE OF LIFE VALUES DIAGNOSTICS IN THE PSYCHOCORRECTIONAL WORK OF A PROBATION SERVICE PSYCHOLOGIST

Oleksandr Gerashchenko

*National University "Odesa Law Academy",
2, Akademichna St., Odesa, Ukraine, 65009
<https://orcid.org/0000-0002-8552-0878>*

Vyacheslav Tashmatov

*National University "Odesa Law Academy",
2, Akademichna St., Odesa, Ukraine, 65009
<https://orcid.org/0000-0002-3786-9004>*

Elizaveta Kurpe

*National University "Odesa Law Academy",
2, Akademichna St., Odesa, Ukraine, 65009
<https://orcid.org/0009-0005-7108-2052>
e-mail: lizakyrpe5@gmail.com*

This article examines the importance of life values diagnostics in the psychocorrectional activity of a probation psychologist. The main attention is paid to determining the motivational and value orientations of persons under probation supervision and analyzing their impact on behavior, self-esteem, ability to emotional regulation and readiness for resocialization. Life values are a key factor in the formation of socio-legal behavior, determine the priorities of the individual and affect the effectiveness of psychocorrectional measures.

Particular attention is paid to the Morphological Test of Life Values (MTZHC) by V. F. Sopiva and L. V. Karpushina as a psychodiagnostic tool that allows not only to identify the structure of values and motivational priorities, but also to assess the relationship between different types of values, to identify dominant and secondary orientations, and to identify potential risks of deviant behavior. The use of the MTZHC allows the psychologist to comprehensively assess various areas of a person's life, predict his behavioral attitudes and create individual psychocorrection programs taking into account the client's strengths and weaknesses.

The article emphasizes that life values are closely related to other aspects of the personality, such as motivation, self-esteem and emotional regulation, and their analysis allows the psychologist to more

accurately determine the client's needs and effectively correct his behavior. In addition, the results of the diagnosis serve as the basis for selecting specific psychocorrectional exercises and trainings aimed at developing social responsibility, moral principles, constructive interaction with the environment and self-control.

Thus, the use of life values diagnostics in the psychocorrectional work of a probation service psychologist has practical significance: it contributes to increasing the effectiveness of psychocorrectional measures, reducing the risk of reoffending and ensuring a more successful integration of the individual into society. Taking into account the client's value orientations and motivational priorities allows the psychologist to create targeted, individualized and comprehensive programs that take into account the characteristics of the individual, aimed at developing constructive behavior and forming positive social attitudes.

Therefore, the analysis and application of diagnostics of life values in psychocorrectional work is an important tool for increasing the effectiveness of work with persons under supervision and contributes to their successful integration into society.

Key words: probation service, psychologist, life values, diagnostics, psychocorrectional work, resocialization, motivation.

Дата першого надходження статті до видання: 18.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026